

Svobodna misel, 30. sep. 2013

<http://www.revija-svobodnamisel.si/v-meteu-zgodovine/1182-bitka-za-marje-nad-koprom-ljudje-so-se-reili-vas-so-pogali.html>

Bitka za Šmarje nad Koprom. Ljudje so se rešili, vas so požgali

Piše: Valerij Benčič

Vsako leto junija se v vasici Šmarje pri Kopru na spominski slovesnosti zberejo krajan, sorodniki in prijatelji umrlih ter člani ZB za vrednote NOB in počastijo spomin na požig vasi, ki se je zgodil junija 1944. Tudi letos je bilo tako, ko je zbrane nagovoril zgodovinar dr. Jože Pirjevec. V nadaljevanju objavljamo pripoved enega izmed udeležencev tedanjih dogodkov.

Bilo je junija 1944. leta. Prvi bataljon Istrskega odreda se je nahajal v bližini vasice Kozjane v Brkinih. Štab Istrskega odreda je v bataljon poslal ukaz, da morajo med borci izbrati 23 mladcev za posebej zahtevno akcijo, in sicer za miniranje mostu v Sečovljah.

S to vojno operacijo bi okupatorju onemogočili prodiranje v notranjost Istre.

Med mladimi borci sva bila izbrana tudi dva Istrana, ki sva poznala ozemlje in sva bila skupini za vodnika. To sva bila Silvo Lusa iz Dekanov in jaz, Valerij Benčič, iz Pomjana. Skupino sta vodila komandir Bruno Bizjak in vodja Karel Vene, komisar je bil Maks Zadnik.

Ko so me nekoč vprašali, ali nas je bilo pred zahtevno nalogo kaj strah, je bil moj odgovor takrat in je še danes – ne, nič se nismo bali! Bili smo veseli, da smo izbrani, z rokami smo skočili v zrak, kot bi bili povabljeni na ohcet!

Utrinek z letošnje slovesnosti

Čutili smo ponos, da gremo v akcijo, ki vodi v svobodo, čeprav o svobodi še nismo razmišljali, saj ni bilo nobenih znakov, da se ta bliža. Vojna vihra je še kar divjala po vsej Evropi.

Pohod smo začeli v Brkinih in se nato pomikali v Skadanščino, prek Slavnika, nato smo prečkali progo v Podgorju. Ta proga je bila močno zastražena, morali smo biti zelo previdni. Naprej nas je pot vodila proti Istri, torej Laborju, proti Šmarjam pri Kopru. V Šmarjah smo pustili tri borce, ki so imeli zelo zahtevno in pomembno nalogo: prebivalce Šmarij naj bi seznanili s potekom NOB in naj bi pridobili katerega od vaščanov za partizane. Ostali borci smo pot nadaljevali proti Sečovljam.

Naloga je bila zelo pomembna, vendar tudi zelo nevarna. Fašistična postojanka v Sečovljah je bila namreč samo 300 metrov oddaljena od mostu. Delati smo morali tiho in hitro. Naloge smo si že prej razdelili. Najprej je ena skupina prežagala telefonska droga, da je bila prekinjena telefonska zveza, medtem pa smo drugi namestili razstrelivo in iz primerne razdalje opazovali, ali se bo most zrušil. Akcija je uspela, še danes so ohranjene ruševine ob novozgrajenem mostu. Prepričali smo se, da je naloga dobro opravljena, nato smo se kar najhitreje umaknili. Ustavili smo se šele v vasi Padna, kar na pokopališču, in tam prespali noč. Proti jutru smo nič hudega sluteči, kolikor je bilo to v vojnem času sploh mogoče, nadaljevali pot proti Šmarjam.

Jože Pirjevec

Prikorakali smo pred vas, ko smo v nekem hlevu zagledali Nemca, ki sta mirno kadila, namesto da bi stražila. Najverjetneje sta si privoščila oddih. Pred seboj sta imela šarca s škatlo municije. Še vedno nismo vedeli, kaj se v vasi dogaja, le pogled na Nemca ni dal slutiti nič dobrega. Kmalu zatem smo z grozo spoznali, da so Nemci obkolili Šmarje z močno vojaško posadko.

Takrat smo tudi že slišali Nemce, kako so sredi vasi z gromkim glasom ustrahovali vaščane. Ocenili smo, da je za umik prepozno in zelo nevarno. Odločitev je bila hipna. Nekoliko smo raztegnili vrste, začeli streljati in na vse grlo kričati »ura!« ter se pomikati proti središču vasi.

Sredi vasi je že stala gruča ustrahovanih vaščanov. Kar 46 jih je bilo že postrojenih za streljanje, ostali vaščani pa so bili razporejeni po skupinah za izgon v taborišča. O naših treh tovariših ni bilo ne duha ne sluha, vendar smo upali, da so se sovražniku izmahnili, sicer bi bili med ostalimi vaščani na trgu.

Valerij Benčič in Rafael Beržan, udeleženca bitke v Šmarju

Res so se naši trije soborci pred sovražnikom srečno umaknili v cerkev in čakali, da se Nemci umaknejo, saj so razumno ugotovili, da jim ne bi bili kos. Ko pa so slišali nas, da smo začeli napad, so se nam pridružili še oni. Za Nemce in fašiste je bilo to veliko presenečenje. Bitka se je vnela, trajala je celo uro. Najprej je strelom podlegel njihov komandir, nato še en fašist. Uspelo nam je zajeti sedem sovražnikovih vojakov, ostali so se razbežali. Mi smo imeli enega lažje ranjenega borca.

Kako da so Nemci ravno tistega dne prišli v Šmarje? Bilo je preprosto. Naši trije tovariši so se v vasi pogovarjali z ljudmi, ta čas pa je eden od vaščanov, stanoval je nekoliko zunaj vasi, šel sovražniku poročat, da so v vasi partizani. Zgodilo se je izdajstvo.

Srečni, da smo s svojo nenačrtovano akcijo 46 vaščanov rešili gotove smrti, prenekateremu pa prestregli pot v taborišče smrti, smo odšli dalje. Seveda je v vasi vladalo veliko veselje, nekaj vaščanov je odšlo tudi z nami v partizane.

S seboj smo odpeljali tudi sedem ujetnikov. Pot nas je vodila prek Pomjana, Laborja, Podgorja, Slavnika, Skadanščine, Brkinov, nad predorom Kilovče, prek Pivke, Jurišča in čez Mašun v Stari trg. Bilo je poletje, vročina je bila huda, obutev ponošena in skromna. Žulji so pekli in skeleli, tudi za vodo in hrano smo morali sproti skrbeti na kmetijah ob poti. Vedno pa hrane tudi tam ni bilo.

Spominjam se, da sem med potjo spregovoril z enim od ujetnikov, ker me je sam ogovoril, sicer ni bilo v navadi, da bi se z ujetniki pogovarjali. Seveda smo bili natančno poučeni, kako ravnati, če bi hoteli zbežati ali pa bi se nam uprli. Ujetnik me je vprašal, kam jih peljemo. Dejal sem, da v Stari trg, v štab VII. korpusa. Dejal je, da ima dva otroka in bi rad živel. Rekel sem mu, da mu to tudi želim.

Za Šmarje pa se zgodba žal še ni končala. Dan po bitki so v vas prišli SS-vojaki. Pripeljali so se v blindiranih vozilih, bilo jih je veliko. Pregledali in preiskali so vso vas, saj so se hoteli maščevati. V vasi so našli le enega moškega in so ga ubili. Vaščane smo namreč prepričali, da lahko pride do maščevanja, zato so se umaknili, nekateri k sorodnikom v Puče ali v druge okoliške vasi, nekateri celo v gozd. Le tisti človek ni hotel zapustiti svoje hiše ...

Nemci so pokradli in odnesli vse, kar je bilo kaj vrednega, nato pa požgali vso vas, le cerkvi in kasarni karabinjerjev so prizanesli. Prelepa istrska vasica Šmarje nad Koprom je bila orošana in požgana do zadnje hiše. Po vojni si je ta junijski dan, da zanamci na te dogodke ne bi pozabili, Krajevna skupnost Šmarje nad Koprom izbrala za svoj praznik.